

CZU: 371.12:82-5

ETAPE ȘI REPREZENTĂRI ACȚIONALE ÎN VALORIFICAREA DISCURSULUI DIDACTIC ÎN FORMAREA ÎNȚIALĂ A PROFESORULUI

Aliona OHRIMENCO (BOȚAN)

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Schimbarea concepției comunicării pune în mod acut problema educării capacității comunicative deopotrivă la cadrele didactice și la elevi. Prin urmare, pentru a realiza o colaborare profesională eficientă, studentul pedagog trebuie să însușească un limbaj adecvat, credibil și autentic prin apelul la elementele discursului didactic, ce se exprimă prin competența discursivă. În cele ce urmează prezentăm un studiu teoretic vizavi de reprezentările acționale în valorificarea discursului didactic în formarea inițială a profesorului. Cercetarea realizată își propune elaborarea unei Strategii de formare a valorilor discursive în activitatea pedagogică.

Cuvinte-cheie: *discurs didactic, comportament discursiv, design discursiv, faze de proiectare a discursului didactic (propedeutica, proiectarea DD, dezvoltarea conținutului, susținerea prealabilă, difuzarea DD, asigurarea feedback-ului), valori discursive, autoeducația competențelor discursive.*

STEPS AND ACTION REPRESENTATION TO TEACHING DIDACTIC DISCOURSE IN INITIAL TEACHER TRAINING

The changing of communication' concept place acutely the problem of communicative skills, both to teachers and pupils. In order to achieve effective professional collaboration, the student teacher has to acquire an appropriate, credible and authentic language by calling elements of didactic speech, expressed by discursive competence. The following presents a theoretical study regarding the steps and action representation to teaching didactic discourse in initial teacher training. The research aims to develop a training strategy of discursive values.

Keywords: *didactic discourse, discursive behavior, discursive design, the phase of planing a didactic discourse (propaedeutic, design of DD, development of content, the prior presentation, distribution of DD, feed-back), discursive values, discursive self-education skills.*

Introducere

Politica educațională, ca răspuns la provocările lumii contemporane, este marcată la ora actuală de asigurarea calității activității didactice din perspectiva comunicării. Comunicarea este deosebit de importantă în instituțiile școlare, căci nivelul de performanță al acesteia determină eficiența transmiterii și receptării mesajelor. Toate actele complexe de comunicare din cadrul activităților didactice țin de un gen discursiv specializat, cel didactic, prin care profesorul intenționează să producă unele schimbări calitative și cantitative la nivelul personalității obiectului educației. Ca modalitate de interacțiune între profesor și elev, *discursul didactic* are o „funcție instrumentală, întrucât urmărește în mod intenționat și conștient: producerea unor efecte pe termen lung asupra receptorului, pentru susținerea efortului de formare a acestuia” [1, p.67]. Așa se explică de ce **problematika discursului didactic reprezintă una dintre componentele esențiale ale comunicării didactice/instituționale.**

Actualitatea studierii particularităților comportamentului discursiv la profesori se explică prin modernizarea curriculumului universitar, care prevede ca obiectiv general pentru reușita academică a absolvenților învățământului superior, pentru evoluția lor personală și, ulterior, pentru integrarea lor profesională *formarea competenței de comunicare didactică*. Scopul și obiectivele studiului nostru se integrează efectiv în cadrul celor opt domenii de competență-cheie stabilite la nivelul Uniunii Europene, dintre care competențe privind *tehnologiile informaționale și de comunicare, competențe civice și interpersonale, conștiința culturală*. Cu atât

mai mult că educația în școală are ca deziderat *dezvoltarea competenței de comunicare în limba maternă și în cea străină, competențe de exprimare culturală, competențe de relaționare interpersonală* [2]. Totodată, necesitatea studierii acestei probleme reiese din preocuparea cercetătorilor față de *ce și cum* se predă și se învață, de fluxul de cunoștințe științifice din societate spre învățământ, de capacitatea subiecților de a însuși cunoștințele predate, de descongestionarea conținuturilor din programele și manualele școlare. Pe de altă parte, în literatura pedagogică din Republica Moldova nu există o cercetare detaliată și complexă cu privire la caracteristicile discursului unui cadru didactic; acestea sunt analizate doar tangențial în unele articole științifice, interesul cercetătorilor fiind îndreptat, cu precădere, spre alte categorii de discurs: științific, politic, juridic, literar.

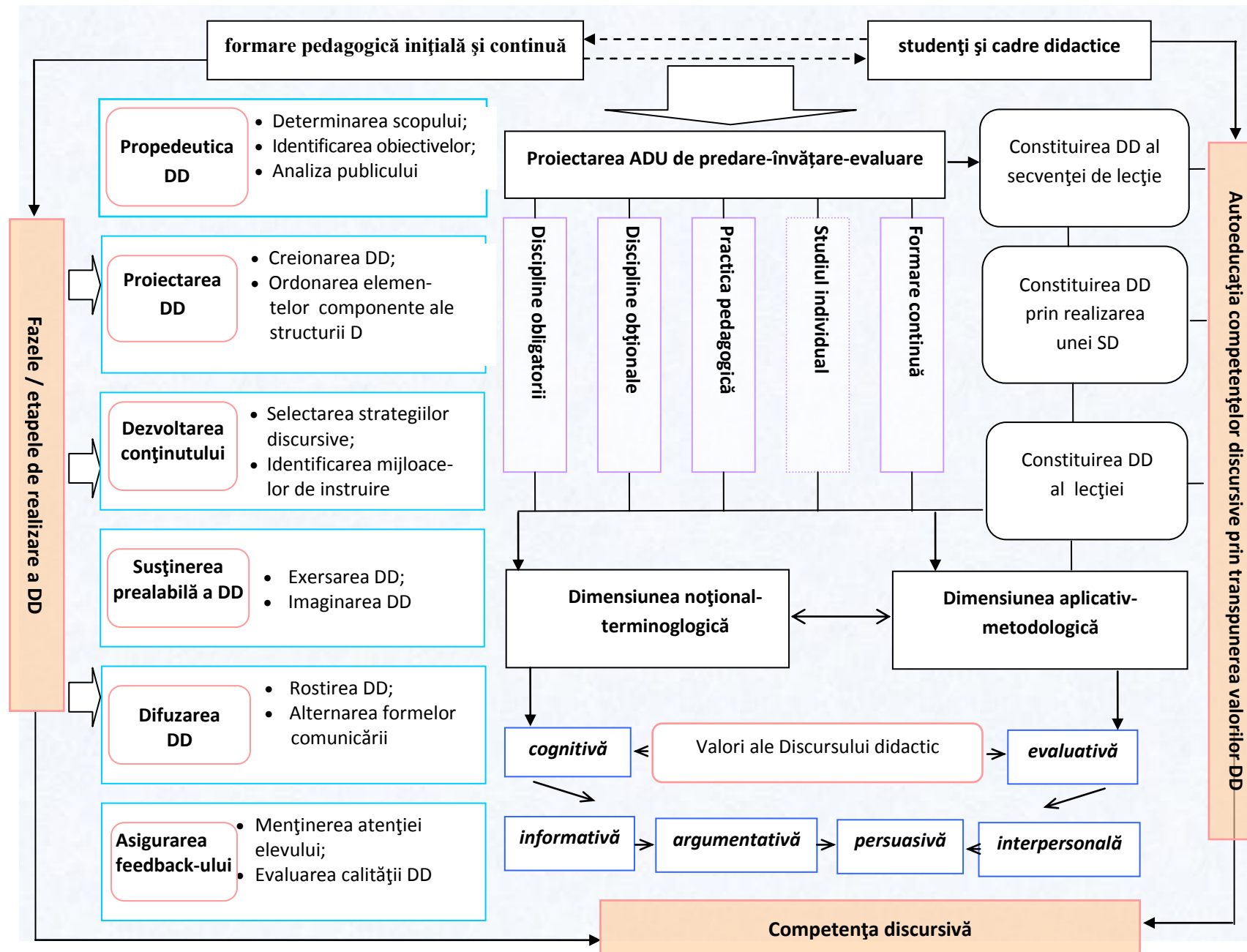
Cercetarea reprezintă o problemă relevantă, deoarece *discursul didactic este una dintre dimensiunile pe care se sprijină formarea competențelor participanților la comunicarea didactică în insituțiile școlare*. Și întrucât nu putem avea un învățământ performant fără cadre didactice pregătite corespunzător, ce ar crea premisele unei reale calități a educației, prin prisma cercetării noastre discursul profesorului trebuie să corespundă unor anumite cerințe. Caracteristici identificate de cercetători atât sub aspect calitativ, cât și cantitativ al discursului pentru a optimiza procesul de însușire a cunoștințelor și a asigura interactivitatea celor ce învață (L.Iacob, L.Șoitu, I.Cerghit, V.Dospinescu, D.Rovența-Frumușani, I.Albulescu, F.S. Ionescu, Н.Д. Арутюнова, А.П. Липаев, Н.А. Антонова, М.Ю. Кушнир, Н.С. Остожкова, Ю.В. Шрбинина ș.a.).

Demersul formativ al valorificării discursului didactic în formarea inițială a cadrelor didactice

Rezultatele constatate la etapa inițială a experimentului pedagogic au scos în evidență aspecte importante care necesită a fi luate în considerare, astfel încât mecanismele de formare a competenței de transpunere a valorilor DD vor fi orientate spre obținerea performanțelor scontate. În acest sens, colectarea de date și concluziile asupra rezultatelor cercetării au condus la necesitatea creării unei *Strategii de formare a valorilor DD pentru activitatea pedagogică* (în continuare – SFVDDAP). În Figura 1 sunt redată componentele programului de formare orientat spre valorificarea DD la studenți – viitori educatori și învățători ai ciclului primar.

Specific acestui program este că trimite în centrul schemei *fazele de realizare a discursului didactic* (acestea sunt elaborate în baza concepțiilor științifice și reprezintă un instrument esențial pentru profesor la constituirea unui DD eficient), ce ne amintește că succesul prezentării discursului nu va fi suficient fără utilizarea unei game vaste de strategii discursive, mijloace ilustrative ce vor servi pentru stimularea memoriei, menținerea atenției receptorului și a capacității de concentrare pe o perioadă mai îndelungată. DD parcurge mai multe etape: *propedeutica* (abrevierea P); *proiectarea* (abrevierea P); *dezvoltarea* (abrevierea D); *prealabilitatea* (abrevierea P); *enunțarea* (abrevierea E); *asigurarea feedback-ului* (abrevierea F), a căror desfășurare este indispensabilă de statutul și caracteristicile publicului. Or, codarea discursului înseamnă „a prezenta simpla esența lucrurilor sau a evenimentelor, dar, în același timp, într-o manieră frapantă pentru atenția și competența interpretativă a interlocutorului” [3, p.92], în cazul dat – a copilului/elevului. Un element important al elaborării DD îl constituie imaginarea felului în care este organizată *succesiunea secvențelor discursive*, ceea ce am putea denumi *design discursiv*. Este posibil ca această formulare să nu fie în totalitate acceptabilă, dar ea are o coloratură semantică foarte exactă în raport cu intenția profesorului care proiectează DD al lecției. Reieșind din cele analizate, considerăm necesar a evidenția următoarele etape de parcurs în elaborarea DD:

Fig.1. Strategia de formare a valorilor DD pentru activitatea pedagogică.

Propedeutica discursului (abrevierea P) – etapă ce se caracterizează prin:

a) *determinarea scopului* – unde, în dependență de conținutul reflectat în curriculumul școlar, cadrul didactic stabilește scopul, obiectivele, ideile principale, mesajul ce urmează a fi expus și identifică competențele ce se cer a fi formate discipolilor;

b) *analiza publicului* (cui se adresează discursul?). Deși de fiecare dată în fața cadrului didactic este copilul/elevul/studentul, fiecare dintre aceștia se caracterizează prin anumite particularități de vârstă și un anumit nivel de dezvoltare cognitivă. Înainte de a determina conținutul DD, profesorul urmează să răspundă la întrebările: cui se adresează?, cât de mulți vor fi în sala de clasă?, cât de pregătiți sunt pentru a recepta mesajul informativ?

II. Proiectarea discursului (abrevierea P) se caracterizează prin:

a) *creionarea discursului / schița* (ce cunoștințe voi transmite prin discurs?) – notarea/schițarea ideilor principale: o bună structurare a discursului ajută atât cadrul didactic, cât și elevul în receptarea mesajului;

b) *ordonarea elementelor componente ale structurii generale a discursului: introducerea, cuprinsul și concluzia.*

III. Dezvoltarea conținutului discursului (abrevierea D) prin completarea (înfrumusețarea șic) cu:

a) *strategii discursive* (cum prezint discursul?) – pentru a face mai accesibilă informația transmisă, profesorul va apela la tehnici discursive care vor permite simplificarea și explicarea inteligentă a discursului;

b) *mijloace de instruire* (cu ce prezint discursul?) ce vor permite profesorului să mențină atenția elevilor pe parcursul derulării discursive, să provoace curiozitatea cognitivă, să stimuleze interesele epistemice ale elevilor și să adapteze conținuturile la particularitățile de vârstă și la specificul disciplinei predate.

IV. Susținerea prealabilă a discursului (*exersarea, repetarea, imaginarea discursului – prealabilitate* (abrevierea P), o etapă foarte importantă, care de cele mai multe ori este omisă de cadrele didactice, ce constă în repetarea provizorie a discursului pentru a revizui ideile relevante ale conținutului. Cadrul didactic se poate transpune în locul elevului pentru a anticipa întrebările sau neclaritățile ce pot apărea din partea lui. El va gândi logic momentul și locul expunerii materialelor ilustrative și va evalua eficacitatea strategiilor discursive, precum și forma de organizare a elevilor. Se elimină elementele perturbatoare (o fereastră deschisă pentru zgomot, căldură excesivă în sala de clasă, materiale didactice lăsate la întâmplare etc.).

V. Enunțarea/prezentarea propriu-zisă/rostirea DD (abrevierea E) – cadrul didactic va asigura o introducere potrivită, va varia tonul și viteza cu care vorbește, folosește eficient gesturile și expresiile faciale, zâmbește către audiență. Profesorul este pregătit să răspundă la întrebări. Enunțarea DD parcurge trei etape [4, p.130-132]:

I. Începutul discursului ce presupune *captarea audienței* prin utilizarea corectă a formulelor de salut (*Stimată audiență !, Onorat public !, Stimaiți studenți !, Dragi elevi !*), adresarea cu tact și cultură în funcție de circumstanțele concrete. Crearea unei impresii pozitive, drept cale de a controla părerea interlocutorului.

II. *Generarea ideilor principale* – presupune partea de bază în enunțarea discursului, prin utilizarea eficientă a mijloacelor didactice (prezenționale, reprezentative și tehnologice), îmbinarea cu cele mai eficiente forme de organizare și strategii discursive. Mesajul enunțat trebuie să constituie adevăruri acceptate și demonstrate, dovedite prin argumente și afirmații.

III. *Încheierea discursului* reprezintă partea unde se mobilizează atenția publicului pentru concluzii reprezentative.

Eficiența DD ține nu doar de condițiile de enunțare a lui, ci presupune și menținerea atenției educatului, stimularea memoriei, stabilirea și menținerea relațiilor de interacțiune activă prin dialog, discuții, dezbateri ce se realizează în cadrul *consumului discursului didactic*.

VI. Asigurarea feedback-ului (abrevierea F), care se realizează prin:

– *menținerea atenției educatului*, stabilirea și menținerea relațiilor de interacțiune activă prin dialog, discuții, dezbateri;

– *evaluarea calității discursului*, care se realizează la final cu scopul de a determina eficacitatea DD și de a elabora aprecieri și sugestii de îmbunătățire a discursului.

Activitățile de predare-învățare-evaluare urmează un traseu stabilit pentru formarea competenței discursive a cadrului didactic la toate etapele DD prin trei dimensiuni:

1) *construirea DD al secvenței de lecție* (etapele: captarea și orientarea atenției, comunicarea subiectului lecției și a obiectivelor, reactualizarea cunoștințelor, dirijarea învățării, prezentarea temei noi; obținerea performanțelor);

2) *construirea DD pentru realizarea unei metode de învățământ și aplicarea formelor de instruire*;

3) *construirea DD al lecției* (lecție didactică: mixtă, lecție de dirigenție sau extrașcolară).

Elaborarea SFVDDAP a presupus analiza etapelor de elaborare a discursului prin accentuarea rolului cadrului didactic universitar în efortul de a optimiza modul de transmitere a informației, prin **amplificarea abilităților de codare, retorice, de transpunere a conținutului științific și de stimulare la dialog**. SFVDDAP orientat spre dezvoltarea DD la studenții pedagogi este proiectat a fi realizat prin intermediul coordonatelor: *discipline obligatorii, discipline opționale, practica pedagogică, studiul individual, training și formare continuă*, care sunt asigurate de resursele curriculare ale învățământului superior elaborate de cadrele didactice universitare (curriculum disciplinar, note de curs, ghid al activităților individuale, sesiuni de training) și valorificate disciplinar. Crearea situațiilor de predare-învățare-evaluare solicită, pe de o parte, formarea unor cunoștințe, capacități, atitudini profesionale exprimate în cadrul practicii pedagogice de stat, al studiului individual și realizarea activităților de training al dicției și retoricii; iar, pe de altă parte, dezvoltarea competențelor comunicative, facilitând, astfel, integrarea tinerei generații în societatea modernă. Astfel, **formarea competenței discursive presupune un nivel de performanță bazat pe cunoștințe, capacități și atitudini**.

De remarcat și faptul că cadrul didactic și studentul pedagog nu sunt separați în detalierea grafică a acestui model, care propune o anumită relație între cele două roluri, ambele fiind active. În viziunea noastră, *competența discursivă este importantă deopotrivă pentru educatori și pentru educați*. Cunoștințele, modul de gândire, vocabularul, deprinderile, priceperile și conduitele discursive sunt dobândite prin educație și îmbogățite, perfecționate prin autoinstruire și autoeducație. Astfel, în ideea dezvoltării competenței discursive prin intermediul SFVDDAP, recunoaștem că **autoeducația sau învățarea continuă reprezintă succesul asigurat privind valorificarea DD prin activitățile proiectate**.

Strategia de formare a DD în formarea inițială a profesorului va fi realizată în cadrul a două componente: limbajul științific transpus prin dimensiunea noțional-terminologică și strategia didactică în cadrul dimensiunii aplicativ-metodologice. Astfel, **discursul didactic vizează o expunere explicită și personalizată a conținutului, dar și transmiterea unor valori**. Formarea competenței discursive este abordată în plan valoric, fiind determinată de accepțiunea potrivit căreia *educația este centrată pe valorizarea educatului*. Un aspect important în acest sens îl constituie abordarea complexă a DD printr-un sistem de **valori discursive: cognitivă, informativă, argumentativă, persuasivă, interpersonală, evaluativă**. Pentru o clarificare succintă a valorilor discursive propunem indicatorii calității comunicării în planul valorificării DD:

Tabel

Indicatorii de apreciere a calității comunicării DD prin prisma valorilor discursive

Valori ale DD	Indicatori de apreciere a calității DD	Valori ale DD	Indicatori de apreciere a calității DD
Valoarea cognitivă	<ul style="list-style-type: none"> • Transpunerea eficientă a mesajului; • Adaptarea mesajului după receptor; • Explicație clară, accesibilă; descriere, exemplificare; • Corectitudine științifică a informației; Rigurozitate științifică. 	Valoarea persuasivă	<ul style="list-style-type: none"> • Creșterea receptivității; • Reducerea distanței dintre emițător-receptor; • Exprimarea expresivă.
Valoarea informativă	<ul style="list-style-type: none"> • Posedarea unui limbaj accentuat terminologic; • Capacitatea de a defini termeni, de a interpreta afirmații, de a descrie, a caracteriza, a demonstra, a exemplifica, a reformula, a ilustra, a expune, a exprima opinii, a amplifica măiestrie și tactul pedagogic. • Utilizarea unui limbaj exact cu o anumită familiarizare terminologică și operatorie. 	Valoarea interpersonală	<ul style="list-style-type: none"> • Incitare la dialog/ conversație/ debateri /discuții; • Monitorizarea raporturilor interpersonale dintre elevi; • Cooperarea cu elevii; • Incitarea prin întrebări retorice; • Formularea situațiilor pentru provocarea la implicație; • Creerea oportunităților de cooperare; • Dirijarea interacțiunilor; • Abordarea empatică a elevilor.
Valoarea argumentativă	<ul style="list-style-type: none"> • Argumentarea logică și convingătoare; • Justificarea și întărirea argumentelor; • Structurarea logică și inteligibilă a mesajului; • Convingere prin reglare și demonstrație; • Convingerea pe cale rațională. 	Valoarea evaluativă	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluarea calității transunerii DD; • Analiza identificării barierelor în comunicare; • Stabilirea corelației emițător – DD – receptor – ascultare activă; • Menținerea atenției educatului.

Valorificarea deplină a acestor componente presupune un mod aparte de a înțelege o strategie transpusă în **valori discursive**, iar de respectarea sau încălcarea acestor norme depinde înțelegerea cunoștințelor de către elevi.

Concluzii

Preocupările pentru formarea și dezvoltarea competențelor discursive la studenții pedagogi își afirmă semnificația în educația contemporană, deoarece cadrele didactice ar trebui să aibă o calificare profesională de nivel superior, care să ofere recunoașterea rolului important pe care o are profesia didactică în societate. Apreciem structurarea eficientă a discursului didactic ca cunoaștere temeinică și profesionalism în domeniul educației, iar profesorul care urmărește asigurarea calității discursului didactic va promova conduite de reușită sau nereușită școlară, de succese sau eșec.

Referințe:

1. DOSPINESCU, V. *Semne și cunoaștere în discursul didactic*. Iași: Junimea, 1998. 240 p.
2. *Competențe cheie*. Lisabona, 2000. [Accesat: 10.01.2014] Disponibil: <http://www.eduproiect.wordpress.com/>
3. DOSPINESCU, V. *Semne și cunoaștere în discursul didactic*. Iași: Junimea, 1998. 240 p.
4. SADOVEI, L., BOȚAN, A. *Ghid de autoformare la studenți a culturii comunicării pedagogice*. Chișinău: Garmont-Studio, 2013. 140 p.

Prezentat la 24.03.2017